

1η Σεπτεμβρίου 1821: Η (αποσιωπημένη και άγνωστη) σφαγή της Σαμοθράκης

[/ Αφιερώματα / Σαν σήμερα για να μην ξεχνιόμαστε... \(ιστορικά γεγονότα & Παγκόσμιες ημέρες\)](#)

Γράφει ο Θεοφάνης Μαλκίδης, Δρ. Παντείου Πανεπιστημίου

Σήμερα, με την συμπλήρωση διακοσίων και ένα ετών από το (αποσιωπημένο και άγνωστο) Ολοκαύτωμα της Σαμοθράκης την 1η Σεπτεμβρίου του 1821, οφείλουμε να αναδείξουμε την ηρωική αυτή στιγμή, η οποία αποτελεί την κορύφωση της συμβολής του νησιού και ολόκληρης της Θράκης στην Επανάσταση.

Η Σαμοθράκη πλήρωσε βαρύ τίμημα για την εξέγερσή της, καθώς χιλιάδες Ελληνίδες και Έλληνες σφαγιάστηκαν από τους Τούρκους, ενώ όσοι και όσες επέζησαν πουλήθηκαν σαν σκλάβοι.

Μετά τη σφαγή, στο νησί επιβίωσαν περίπου διακόσιοι Ελληνίδες και Έλληνες, ενώ ο κύκλος αίματος θα κλείσει με τη δολοφονία των πέντε Νεομαρτύρων της Σαμοθράκης (Γεώργιος, Εμμανουήλ, Θεόδωρος, Μιχαήλ, Γεώργιος) το 1835, οι οποίοι αφού μετά το Ολοκαύτωμα είχαν πουληθεί στα σκλαβοπάζαρα της Ανατολής ασπαζόμενοι το Ισλάμ, επέστρεψαν στο νησί και στην Ορθοδοξία με το μαρτύριό τους.

Ένα από τα ωραιότερα ελληνικά νησιά είναι αναμφίβολα η Σαμοθράκη. Βρίσκεται στο Θρακικό πέλαγος και εκτός από τις φυσικές ομορφιές της, παρουσιάζει και μεγάλο αρχαιολογικό ενδιαφέρον. Όπως και όλα σχεδόν τα μέρη όπου κατοικούσαν Έλληνες, οι κάτοικοι της Σαμοθράκης ξεσηκώθηκαν εναντίον των Τούρκων του 1821.

Το επίσημο ελληνικό κράτος αγνοούσε παντελώς τη σφαγή της Σαμοθράκης για περισσότερα από 80 χρόνια. Μόλις στις αρχές του δέκατου ένατου αιώνα, ο Ίωνας Δραγούμης ο οποίος ήταν τότε πρόξενος στη σημερινή Αλεξανδρούπολη, έφερε στο φως συγκλονιστικά στοιχεία για το Ολοκαύτωμα της Σαμοθράκης.

Είχε προηγηθεί το 1886 ο Σαμοθρακίτης λόγιος Νικόλαος Φαρδύς, το βιβλίο του οποίου μάλλον πέρασε τότε απαρατήρητο. Αντίθετα, στο εξωτερικό, η σφαγή της Σαμοθράκης ήταν γνωστή από το βιβλίο του Francois Rouqueville "Histoire de la Regeneration de la Grèce ("Ιστορία της Αναγέννησης της Ελλάδας") που κυκλοφόρησε στο Παρίσι το 1824.

Αυτός ενέπνευσε τον συμπατριώτη του Auguste Vinchon που φιλοτέχνησε τον αριστουργηματικό πίνακα "Après le Massacre de Samothrace" («Μετά τη σφαγή της Σαμοθράκης») (1827). Αλλά και ο Αμερικανός φιλέλληνας George Jarvis, που ως μέλος του πληρώματος ελληνικού πλοίου, με καπετάνιο τον Μ. Τομπάζη, βρέθηκε στη Σαμοθράκη τον Ιούνιο του 1822, γράφει τα εξής: «Οι Τούρκοι έχουν καταστρέψει αυτό τον τόπο, πήραν όλα τα βοοειδή από το νησί και αρκετούς από τους κατοίκους που έγιναν σκλάβοι...το νησί βρίσκεται κάτω από την τουρκική τυραννία αναφέρει ότι μόνο 200 φτωχοί, κακόμοιροι Έλληνες κατοικούν σ' αυτό».

Ο Άγγλος ιστορικός Τ. Φίνλεϊ, στην «Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης» (1861) γράφει: «ήταν αδύνατο να υποθέσει κανείς ότι αυτοί οι άνθρωποι είχαν διαπράξει κάποιο έγκλημα που να αξίζει μία τόσο σκληρή τιμωρία». Ο L. Lacroix, στο έργο του "Iles de la Grece" («Νησιά της Ελλάδας») (Παρίσι, 1881), γράφει: «οι Τούρκοι κατερήμωσαν ασπλάχνως την νήσον ταύτην εν τω υπέρ ανεξαρτησίας αγώνι».

Παρ' όλα αυτά, το επίσημο ελληνικό κράτος, όπως αναφέραμε, δεν γνώριζε τι ακριβώς έγινε στη Σαμοθράκη μέχρι λίγο πριν την απελευθέρωσή της, το 1912.

Σύμφωνα με αναφορά των προεστών της Σαμοθράκης προς τη Μονή Ιβήρων, το 1809, η Χώρα, η πρωτεύουσα του νησιού, είχε 350 «σπίτια» (δηλ. οικογένειες).

Άλλα 400-450 «σπίτια» (οικογένειες) υπήρχαν στο υπόλοιπο νησί, ο Άγγλος αξιωματικός Grenville Temple αναφέρει ότι στη Σαμοθράκη κατοικούσαν 3.200 άνθρωποι, ενώ ο Ν. Φαρδύς 10.000. Η Σαμοθράκη βρισκόταν στα χέρια των Οθωμανών από το 1479 αν και για πρώτη φορά είχε καταληφθεί απ' αυτούς το 1456, μεσολάβησε όμως ένα διάστημα κυριαρχίας της Βενετίας. Από το 1770 ως το 1774, κυρίευσαν το νησί οι Ρώσοι. Στη συνέχεια, η Σαμοθράκη γνώρισε πολύ μεγάλη ανάπτυξη και ακμή.

Παραμονές της Επανάστασης του 1821, ορισμένοι πρόκριτοι του νησιού μνηθήκαν στη Φιλική Εταιρεία είτε στην Κωνσταντινούπολη, όπου πήγαιναν για εμπορικούς σκοπούς, είτε από τον Μητροπολίτη Μαρωνείας Κωνστάντιο, ο οποίος έγραψε σχετική επιστολή στους Σαμοθρακίτες. Το έμβλημα της Φιλικής Εταιρείας έχει βρεθεί σε δύο μαρμάρινες πλάκες σε σπίτια της Χώρας. Ένα ελληνικό καράβι που γύριζε τα νησιά του Αιγαίου πριν την έναρξη του Αγώνα, έφτασε και στη Σαμοθράκη και ενημέρωσε τους προύχοντες ότι μόλις μάθουν ότι ξέσπασε η Επανάσταση, πρέπει να διώξουν τους λίγους Τούρκους που βρίσκονταν στο νησί. Οι κάτοικοι του νησιού μάζεψαν τα λιγοστά όπλα που υπήρχαν σ' αυτό και εξασκούσαν στη σκοποβολή με την καθοδήγηση ενός Σαμιώτη.

Στις 19 Απριλίου 1821, οι κάτοικοι της Σαμοθράκης δήλωσαν στον διοικητή του νησιού ότι «του λοιπού είναι Έλληνες ελεύθεροι και κατά συνέπειαν, δεν έχουνι πλέον να πληρώσι φόρους εις τον Σουλτάνον». Πρόκριτοι του νησιού τότε ήταν ο Αλέξιος Αινείτης, ο Γεωργούδης Πεζούλας, οι Γεώργιος και Σάββας Χατζηγιαννάκης και Δημογέροντας ο Χατζηγιώργης, ο μόνος εγγράμματος ,που διαβεβαίωνε τους συντοπίτες του ότι σύντομα θα έρθει ο ελληνικός στόλος για να υπερασπιστεί το νησί. Η κατάσταση στο νησί ως το τέλος Αυγούστου φαίνεται ότι ήταν ομαλή. Τότε όμως, ο τουρκικός στόλος ανέλαβε δράση. Την 1η Σεπτεμβρίου 1821, έφτασαν στη Σαμοθράκη 1.000 (κατ' άλλους 2.000) άνδρες και αποβιβάστηκαν στο νησί. Μάλιστα, για να πεισθούν οι Σαμοθρακίτες να παραδοθούν, στάλθηκε ως μεσολαβητής ένας Ίμβριος, που ονομαζόταν Λογοθέτης. Σ' αυτόν, ο Χατζηγιώργης είπε τα εξής: «Δοσίματα δεν έχουμε παρά μονάχα μολύβι και μπαρούτι. Είμαστε Έλληνες και προτιμούμε να πεθάνουμε παρά να είμαστε σκλάβοι».

Ο οθωμανικός στόλος του Καρά Αλή , γνωστού και από την σφαγή της Χίου, ο οποίος τιμωρήθηκε για τις πράξεις του λίγο αργότερα από τον Κωνσταντίνο Κανάρη, είχε αγκυροβολήσει στις Μακρυλιές, στο νοτιοανατολικό τμήμα της Σαμοθράκης. Η πρώτη συμπλοκή έγινε έξω από τη Χώρα, στη θέση Μύλοι. Μια ώρα μετά την απόβαση, φάνηκαν στη θέση Σταυρί, στα πρόθυρα της Χώρας, οι δυνάμεις των Τούρκων. 35 Σαμοθρακίτες είχαν πιάσει τα υψώματα «Κούκου» και «Βρυχού» και όταν φάνηκαν οι Τούρκοι, άρχισαν να πυροβολούν με επικεφαλής τον Σαμιώτη εκπαιδευτή τους. Οι Τούρκοι αρχικά ξαφνιάστηκαν και πολλοί από αυτούς

σκοτώθηκαν, ανάμεσά τους και ο σημαιοφόρος τους. Όμως, η υπεροχή του εχθρού ήταν μεγάλη. Τα πολεμοφόδια των Σαμοθρακιτών ελάχιστα και συνεπώς ήταν καταδικασμένοι. Όμως δεν παραδίνονταν. Όταν τελείωσαν τα πυρομαχικά, έριχναν εναντίον των Τούρκων βράχους και πέτρες.

Σύντομα κατάλαβαν όμως ότι οποιαδήποτε αντίδραση ήταν μάταια και έτρεξαν να κρυφτούν σε δάση και βουνά. Στο λεγόμενο «Τουρκόκαστρο», μια εξαιρετικά δυσπρόσιτη και φυσικά οχυρωμένη θέση στον Ξηροπόταμο, σύμφωνα με την προφορική παράδοση του νησιού, οι Σαμοθρακίτες οχυρώθηκαν προβάλλοντας μια έσχατη αντίσταση.

Ο τουρκικός στρατός φαίνεται ότι άρχισε να αναζητά τους φυγάδες, χωρίς όμως ιδιαίτερη επιτυχία. Επιστρατεύτηκε τότε κάποιος Κυριάκος, Σαμοθρακίτης γυρίζοντας όλα τα μέρη όπου κρύβονταν οι Σαμοθρακίτες του και τους έλεγε να επιστρέψουν στα σπίτια τους καθώς οι Τούρκοι θα παραχωρούσαν αμνηστία. Οι περισσότεροι πίστεψαν τα λόγια του Κυριάκου, ωστόσο οι Τούρκοι για μία ακόμη φορά είχαν αθετήσει όσα υποσχέθηκαν. Απέκλεισαν τη Χώρα και αφού επέλεξαν 700 Σαμοθρακίτες, τους οδήγησαν στη θέση Βαράδι (βυζαντινός όρος σημαίνει την κυψέλη μελισσών που είναι φτιαγμένη με ξεκούφωμα τμήματος κορμού δένδρου, κυρίως πλατάνου) στον δρόμο προς Καμαριώτισσα όπου άρχισαν να τους σφαγιάζουν αφήνοντας τα κεφάλια να κατρακυλούν στο αυλάκι που λέγεται σήμερα «Εφκάς» ή «Φ' κάς».

Τη σφαγή των 700 ακολούθησαν και άλλες. Τα μωρά κάτω των δύο ετών εκτελέστηκαν όπως και οι γυναίκες που ήταν μεγαλύτερες των σαράντα ετών. Τα υπόλοιπα γυναικόπαιδα, έγιναν «περιουσία» των πιστών μουσουλμάνων. Τα μισά από τα γυναικόπαιδα αυτά, δεν άντεξαν τις κακουχίες και πέθαναν σύντομα. Αναφέρονται συγκλονιστικές ιστορίες γυναικών που αυτοκτονούσαν για να μην πέσουν στα χέρια των Τούρκων ή ρίχνονταν με τα παιδιά τους σε γκρεμούς, ως άλλες Σουλιώτισσες.

Περίπου 500 Σαμοθρακίτες κατάφεραν να διαφύγουν μέσω θαλάσσης ή να διασωθούν με άλλους τρόπους απ' τη σφαγή. Γύρω στις 2.000 ήταν τα άμεσα θύματα των σφαγών, ενώ 1.800-2.000 άτομα έγιναν σκλάβοι. Οι μισοί περίπου απ' αυτούς, εξαγοράστηκαν από τα φιλελληνικά κομιτάτα του Λονδίνου, της Ζυρίχης και του Παρισιού και σταδιακά, πολλοί απ' αυτούς επέστρεψαν στο νησί.

Η σφαγή της Σαμοθράκης δεν έχει προηγούμενο. Διήρκησε 6-8 εβδομάδες. Εκτός απ' τις σφαγές, οι Τούρκοι κατέστρεψαν τα πάντα: εκκλησίες, μοναστήρια, σπίτια και υποστατικά. «Στην εκκλησία μπήκαν, τύφλωσαν τους Άγιους, άρπαξαν ό, τι πολύτιμο είχε σύντριψαν την Αγία Τράπεζα κι ένας με τη λόγχη του τρύπησε το Ευαγγέλιο πέρα πέρα», γράφει ο Ίωνας Δραγούμης. Το λογιζόμενο Ευαγγέλιο, έφερε

στο Εθνολογικό Μουσείο Αθηνών ο Ι. Δραγούμης μαζί με ένα αντίγραφο του χειρογράφου της Ακολουθίας που έγραψε το 1843 ο μοναχός Ιάκωβος για τους πέντε Νεομάρτυρες του νησιού.

Ο Πουκεβίλ γράφει για τη σφαγή της Σαμοθράκης: «Μέρα πένθους. Η φρίκη κι ο θάνατος απλώνονται σ' ολόκληρο το νησί. Τα χωριά διατρέχουν, τις πεδιάδες, ψάχνουν στις κοιλάδες και στα δάση, οι γυναίκες και τα παιδιά αλυσοδένονται. Οι άνδρες αποκεφαλίζονται, εκτός από μερικούς που τους φυλάγουν, για να τους κρεμάσουν στα κατάρτια πλοίων, όταν θα γυρίζουν στην Κωνσταντινούπολη. Αλυσοδεμένους τους φέρνουν μαζί με τις αθώες οικογένειές τους στα πλοία και τους στοιβάζουν μαζί με σωρούς κεφαλιών προορισμένων να κοσμήσουν την πύλη σαραγιού. Φριχτός φόρος, οι γυναίκες που ήταν καταδικασμένες να μπουν στα κακόφημα σπίτια (σύμφωνα με το πολεμικό δίκαιο των Μωαμεθανών) καταφέρνουν να μετριαστεί η ποινή τους, χάρη στην απληστία των δεσποτών τους που τις πούλησαν μαζί με τα παιδιά τους στην αγορά του Σουλτανιέ Καλεσί. Ακόμη οι Τούρκοι δεν ξέχασαν να στοιβάξουν σε σωρούς τα κομμένα κεφάλια κάτω από τα παράθυρα του Γάλλου υποπρόξενου».

Οι συλληφθέντες Σαμοθρακίτες πρόκριτοι, κατά την επιστροφή του τουρκικού στόλου στον Βόσπορο, κρεμάστηκαν από τους ιστούς των γαλαξιδιώτικων πλοίων που είχε στο μεταξύ αιχμαλωτίσει ο οθωμανικός στόλος. Ο Καρ - Αλή, μπήκε έτσι πανηγυρικά, με κρεμασμένα στους ιστούς τα κομμένα κεφάλια πολλών Σαμοθρακιτών (τουλάχιστον τριάντα), στους ιστούς των πλοίων στο λιμάνι της Κωνσταντινούπολης. Ήταν 12 Νοεμβρίου του 1821. Στις 10 Νοεμβρίου, είχε αναχωρήσει, μάλλον εσπευσμένα από τα Δαρδανέλια, γλιτώνοντας από την «ενέδρα» που του ετοίμαζαν εκεί Ψαριανοί μπουρλοτιέρηδες, θέλοντας να εκδικηθούν και τη σφαγή της Σαμοθράκης.

Μετά τον «χαλασμό» της Σαμοθράκης, στο νησί έμειναν περίπου 200 Έλληνες (33 οικογένειες λέει η παράδοση) και χρειάστηκαν περίπου δέκα χρόνια για να βρει το μαρτυρικό νησί κάποια «ισορροπία». Το 1830, ο σουλτάνος Μαχμούτ Β', εξέδωσε φερμάνι με το οποίο διέταζε την απελευθέρωση όλων των Ελλήνων που είχαν αιχμαλωτιστεί στη διάρκεια της Επανάστασης. Τότε πιθανότατα επέστρεψαν στο νησί και αρκετοί κάτοικοί του.

Όπως αναφέραμε στην αρχή του άρθρου, η σφαγή της Σαμοθράκης ήταν άγνωστη στην υπόλοιπη Ελλάδα αλλά και στο επίσημο ελληνικό κράτος για πολλά χρόνια. Μόλις το 1980, η Ακαδημία Αθηνών τίμησε τη Σαμοθράκη με το χρυσό μετάλλιο γιατί «...αυτή κατά τους Αγώνες της Εθνεγερσίας, ολοκαύτωμα υπό βαρβάρου Ασιάτη δυνάστη γενομένη, ουκ επαύσατο και σήμερα δια την αυτής ελληνικότητα αγωνιζομένη».

Έσχατο αλλά όχι τελευταίο : σε λίγες ημέρες θα προβληθεί στους κινηματογράφους στην Ελλάδα και το εξωτερικό η ταινία του Βασίλη Τσικάρα «Πέντε» αφιερωμένη στη σφαγή της Σαμοθράκης. Η ταινία, παραγωγής μία ομάδας αποφασισμένων ανθρώπων του Έβρου, χωρίς καμία κρατική στήριξη, αποτελεί μία ευκαιρία, όλοι οι Έλληνες , όλες οι Ελληνίδες, να γνωρίσουν και μέσω της τέχνης το αποσιωπημένο και άγνωστο Ολοκαύτωμα της Σαμοθράκης.

